

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

Διδαγμένο κείμενο

Αριστοτέλους, *Ἠθικά Νικομάχεια Β6, 4-10*

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιετῶ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς... Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἔστιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὁ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτὸν πᾶσιν. Οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσω γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον ἔστι κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἕξ μνᾶς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις ὅτι οὐτ' ἀφελεῖν ἔστιν οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σωζούσης, οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται), ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἔστιν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική. Λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γὰρ ἔστι περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον.

A. Από το κείμενο που σας δίνεται να γράψετε στο τετράδιο σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων ... ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον».

Μονάδες 10

B. Να απαντήσετε στα παρακάτω:

B1. Πώς προσδιορίζεται στο κείμενο που σας δόθηκε η έννοια της μεσότητας για τα πράγματα και για τον άνθρωπο; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας και με αναφορές σε συγκεκριμένα χωρία.

Μονάδες 15

B2. Πώς συσχετίζονται από τον Αριστοτέλη οι έννοιες: ἐπιστήμη (τέχνη)-ἀρετή - φύσις;
Μονάδες 15

B3. Σε ποια μέρη διέκρινε ο Αριστοτέλης την ψυχή;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε δυο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή συνθέτες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: ἀναλογία, ληπτέον, αἰρεῖται, ἄγουσα, προσθεῖναι.

Μονάδες 10

Αδίδακτο κείμενο

Λυσίου, Κατὰ Ἀλκιβιάδου Α 144, 46-47

Ἐγὼ μὲν οὖν ὡς ἐδυνάμην ἄριστα κατηγορήκα, ἐπίσταμαι δ' ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τῶν ἀκροωμένων θαυμάζουσιν, ὅπως ποθ' οὕτως ἀκριβῶς ἐδυνήθην ἐξευρεῖν τὰ τούτων ἁμαρτήματα, οὗτος δὲ μου καταγελαῖ, ὅτι οὐδὲ πολλοστὸν μέρος εἶρηκα τῶν τούτοις ὑπαρχόντων κακῶν. Ὑμεῖς οὖν καὶ τὰ εἰρημένα καὶ τὰ παραλελειμμένα ἀναλογισάμενοι πολὺ μᾶλλον αὐτοῦ καταψηφίσασθε, ἐνθυμηθέντες ὅτι ἔνοχος μὲν ἐστὶ τῇ γραφῇ, μεγάλη δ' εὐτυχία τὸ τοιούτων πολιτῶν ἀπαλλαγῆναι τῇ πόλει. Ἀνάγνωθι δ' αὐτοῖς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ὅρκους καὶ τὴν γραφήν.

οὐδὲ πολλοστὸν: οὔτε το ελάχιστο

Γ. Να γράψετε στο τετράδιο σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

Γ1.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

- καταγελαῖ** : το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο ευκτικής του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή.
εἶρηκα : το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής αορίστου β' στην ίδια φωνή.
ἐξευρεῖν : το απαρέμφατο ενεστώτα στην ίδια φωνή.
καταψηφίσασθε : το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα στην ίδια φωνή.
παραλελειμμένα: το τρίτο ενικό πρόσωπο οριστικής του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή.

Μονάδες 5

Γ1.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

- τούτων** : τη δοτική πληθυντικού του θηλυκού γένους.
ἁμαρτήματα : τη δοτική πληθυντικού.
μᾶλλον : τον θετικό βαθμό.
μεγάλη : την αιτιατική πληθυντικού του υπερθετικού βαθμού στο ίδιο γένος.
πόλει : την κλητική ενικού.

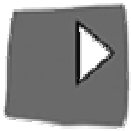
Μονάδες 5

Γ2.α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω λέξεων: τῶν ἀκροωμένων, ἐξευρεῖν, τούτων, αὐτοῦ, ἐνθυμηθέντες, τοιούτων.

Μονάδες 6

Γ2.β. ἐδυνήθην, εἶρηκα: Να γράψετε τις προτάσεις στις οποίες ανήκουν τα παραπάνω ρήματα και να τις αναγνωρίσετε πλήρως συντακτικά (εἶδος, εισαγωγή, εκφορά, λειτουργία).

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

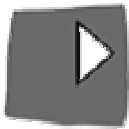
A. Έτσι, λοιπόν, κάθε ειδικός αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη, και επιζητεί το μέσο και αυτό προτιμά, και μάλιστα όχι το από καθαρά ποσοτική άποψη μέσον αλλά το μέσον σε σχέση μ' εμάς. Αν λοιπόν κάθε τέχνη εκπληρώνει σωστά το έργο της με αυτόν τον τρόπο, αποβλέποντας δηλαδή στο μέσον και κατευθύνοντας τα έργα της προς αυτό (γι' αυτό συνηθίζουν να λένε στο τέλος για τα πετυχημένα έργα ότι δεν είναι δυνατόν ούτε να τους αφαιρέσει κανείς ούτε να τους προσθέσει τίποτε, γιατί η υπερβολή και η έλλειψη φθείρουν την τελειότητα, ενώ η μεσότητα τη διασώζει, και οι καλοί τεχνίτες, όπως λέμε, εργάζονται αποβλέποντας σ' αυτό), και αν η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από κάθε τέχνη, όπως ακριβώς και η φύση, τότε θα έχει για στόχο της το μέσον. Και εννοώ την ηθική αρετή· γιατί αυτή έχει σχέση με τα πάθη και τις πράξεις, και σ' αυτά υπάρχει η υπερβολή και η έλλειψη και το μέσον.

B1. Η διδασκαλία του Αριστοτέλη για τη μεσότητα έχει δύο πλευρές, την αντικειμενική (κατ' αυτό τό πρᾶγμα) και την υποκειμενική (πρός ἡμᾶς), αφού αυτή εξετάζεται τόσο σε σχέση με τα πράγματα, όσο και σε σχέση με τον ίδιο τον άνθρωπο.

Το μέσον σε σχέση με τα πράγματα προσδιορίζεται με αντικειμενικά κριτήρια, είναι αυτό που απέχει εξίσου από τα δυο άκρα μιας ευθείας (λέγω δὲ τό τοῦ μὲν πρᾶγματος μέσον τό ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων), είναι δηλαδή το αριθμητικό μέσο και είναι το ίδιο για όλους (ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ τό αὐτό). Δε συμβαίνει όμως το ίδιο όσον αφορά το μέσον σε σχέση με τον άνθρωπο (πρός ἡμᾶς). Αυτό προσαρμόζεται στον ίδιο τον άνθρωπο, ποικίλλει ανάλογα με τα άτομα και δεν υπακούει στη λογική της αριθμητικής αναλογίας. Δεν είναι ένα ούτε το ίδιο για όλους (τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδέ ταῦτόν πασιν). Είναι αυτό που δεν είναι ούτε υπερβολικό ούτε ελλιπές για κάποιο άτομο (πρός ἡμᾶς δὲ ὁ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει).

Υπάρχει βέβαια ο κίνδυνος να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι το κάθε άτομο ορίζει το δικό του μέσον αυθαίρετα. Ο κίνδυνος αυτός αίρεται με τη θέσπιση του κριτηρίου της ορθής επιλογής που είναι η γνώμη του «φρονίμου», του «ἐπιστήμονος», ο ορθός λόγος. (οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων...τό μέσον ζητεῖ).

Τις δύο αυτές θέσεις του ο Αριστοτέλης για το μέσον «κατ' αυτό τό πρᾶγμα» και για το μέσον «πρός ἡμᾶς» τις στηρίζει με δύο παραδείγματα. Για την πρώτη περίπτωση το παράδειγμα είναι αριθμητικό (οἷον εἰ τὰ δέκα πολλά τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τό πρᾶγμα). Για το μέσον όμως «πρός ἡμᾶς» χρησιμοποιεί το παράδειγμα του αθλητή Μίλωνα. Σύμφωνα μ' αυτό η ποσότητα της τροφής μεταβάλλεται και διαφοροποιείται ανάλογα με τον αθλητή, τις συνθήκες, το χρόνο. Για το Μίλωνα η ποσότητα τροφής δέκα μνων μπορεί να είναι λίγη, ενώ για τον αρχάριο αθλητή ίσως είναι μεγάλη. Γι' αυτό ο ειδικός αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη κι επιδιώκει το μέσο. Η τελική του προτίμηση (αἴρεσις) καθορίζεται «πρός ἡμᾶς»

B2. Η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην τέχνη, την (ηθική) αρετή και τη φύση είναι ότι και οι τρεις έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν κάποια μορφή και να τελειοποιούν το αντικείμενό τους. Ειδικότερα η τέχνη μορφοποιεί την ύλη, η αρετή δίνει μορφή στην προσωπικότητα του ανθρώπου ενώ η φύση δημιουργεί μορφές, τις οποίες τελειοποιεί. Ωστόσο, από τη σύγκριση μεταξύ των τριών εννοιών, που κάνει ο Αριστοτέλης, προκύπτει ότι:

- Η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη, αφού η αρετή μορφοποιεί στην ουσία του τον άνθρωπο.
- Η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη, γιατί κάθε φυσική ύπαρξη, από τη στιγμή που γεννιέται, τείνει προς την τελειότερη μορφή της, την ολοκλήρωσή της, ενώ κάθε έργο καλής ή βάνουσης τέχνης μένει αμετάβλητο και δεν τείνει πουθενά. Επομένως, η τέχνη δημιουργεί στατικές μορφές, ενώ η φύση τελειοποιεί σταδιακά τις μορφές της. Επειδή ακριβώς η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη, γι' αυτό και η τέχνη μιμείται τη φύση.
- Αλλά και η αρετή είναι ανώτερη από τη φύση, γιατί είναι «τελειότης φύσεως και κατωρθωμένη φύσις», δηλαδή μια φύση, μια φυσική ιδιότητα με επιτυχία οδηγημένη στο σκοπό της.

Επομένως στην αξιολογική κλίμακα του Αριστοτέλη προηγείται η αρετή, έπεται η φύση και ακολουθεί η τέχνη.

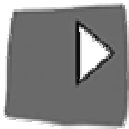
Όπως γίνεται φανερό, το κριτήριο που χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης σ' αυτόν τον συσχετισμό είναι:

- η μεταβολή και
- η συνεχής βελτίωση και τελείωση.

(Υπάρχει βέβαια και η άποψη ορισμένων μελετητών σύμφωνα με την οποία η φύση είναι ανώτερη από την αρετή. Την άποψη αυτή, για την ανωτερότητά της φύσης, τη στηρίζουν στην αντίληψη ότι η φύση είναι η μόνη ικανή δύναμη να προικίσει τα όντα της με τις ιδιότητες εκείνες που μπορούν να διασφαλίσουν την επιβίωση και τη σωστή διαβίωσή τους, αλλά και με τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα τα οδηγήσουν στην τελείωση και στην επίτευξη του σκοπού τους).

B3. Η απάντηση βρίσκεται στο σχολικό βιβλίο σελ.152-153: «Η ψυχή του ανθρώπου, είπε ο Αριστοτέλης, αποτελείται...τις ανθρωπίνες αρετές σε ηθικές και διανοητικές»

B4.	ἀναλογία:	πρόλογος	λογική
	ληπτέον:	λάφυρο	λαβίδα
	αίρειται:	διαίρεση	προαιρετικός
	ἄγουσα:	αγέλη	διαγωγή
	προσθεῖναι:	παράθεση	διαθήκη

Γ. Εγώ λοιπόν, όπως μπορούσα έχω διατυπώσει άριστα την κατηγορία γνωρίζω όμως καλά, ότι αφενός άλλοι από τους ακροατές απορούν πώς μπόρεσα έτσι με τόση ακρίβεια να ανακαλύψω τα σφάλματά τους, αφετέρου αυτός όμως με περιγελά (εμπαίζει), επειδή ούτε το ελάχιστο μέρος δεν έχω αναφέρει από τις συμφορές (από τα κακά- τα ελαττώματα) που υπάρχουν σ' αυτούς. Εσείς λοιπόν αφού αναλογιστείτε (σκεφτείτε) και αυτά που έχουν ειπωθεί και αυτά που έχουν παραλειφθεί, πολύ περισσότερο, να τον καταδικάσετε με τη ψήφο σας, αφού θυμηθείτε ότι μεν είναι ένοχος ως προς την έγγραφη καταγγελία, απ' την άλλη το να απαλλάξετε από τέτοιου είδους πολίτες είναι μεγάλη ευτυχία για την πόλη μας. Διάβασε σ' αυτούς τους νόμους, τις ένορκες διαβεβαιώσεις και την (έγγραφη) καταγγελία.

Γ1.α. καταγελᾱ : καταγελᾱεν
είρηκα : είπετε.
έξευρειν : έξευρίσκειν
καταψηφίσασθε : καταψηφιοῦνται
παραλελειμμένα: παραλέλειπται

Γ1.β. τούτων : ταύταις
άμαρτήματα : άμαρτήμασι
μάλλον : μάλα
μεγάλη : μεγίστας
πόλει : πόλι

Γ2.α. τῶν ἀκροωμένων: Επιθετική μετοχή με υποκείμενο το άρθρο της «τῶν», σε θέση ονοματικού ετερόπτωτου προσδιορισμού ως γενική διαιρετική στο «οἱ ἄλλοι»

έξευρειν: αντικείμενο του ρήματος έδυνήθην (δυνητικό ρήμα) και τελικό απαρέμφατο

τούτων: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός σε θέση γενικής υποκειμενικής στον όρο «άμαρτήματα» (άμαρτάνουσιν οὔτοι)

αὐτοῦ: αντικείμενο του ρήματος «καταψηφίσασθε» (καταψηφίζομαι τινός)

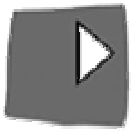
ένθυμηθέντες: επιρρηματική χρονική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος «ύμεῖς» του ρήματος «καταψηφίσασθε» που λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου. Δηλώνει το προτερόχρονο σε σχέση με το ρήμα της κύριας πρότασης.

τοιούτων: ομοιόπτωτος ονοματικός επιθετικός προσδιορισμός στο «πολιτῶν»

Γ2.β.

1. «ὅπως ποθ' οὕτως ἀκριβῶς έδυνήθην έξευρειν τὰ τούτων άμαρτήματα»: Δευτερεύουσα πλάγια ερωτηματική ονοματική πρόταση μερικής αγνοίας εξαρτώμενη από το θαυμάζω (ρήμα απορίας). Εισάγεται με το ὅπως (αναφορικό επίρρημα), εκφέρεται με απλή οριστική (έδυνήθην) γιατί δηλώνει το πραγματικό στο παρελθόν. Χρησιμεύει ή λειτουργεί ως αντικείμενο του ρήματος «θαυμάζουσιν»

2. «ὅτι οὐδὲ πολλοστὸν μέρος εἶρηκα τῶν τούτοις ύπαρχόντων κακῶν»: Δευτερεύουσα αιτιολογική επιρρηματική πρόταση μετά από το ρήμα

καταγελᾶ. Εισάγεται με το ὅτι γιατί η αιτιολογία είναι αντικειμενική και πραγματική. Εκφέρεται με απλή οριστική (εἴρηκα) διότι δηλώνει το πραγματικό. Χρησιμεύει ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα καταγελᾶ.

